

Jamme! Verslag Studiekringdag "Bos als Topattractie"

De Studiekringdag 1994 "Bos als Topattractie" bestond uit inleidingen op de dag door Zonneveld (voorzitter studiekring) en Dietvorst (dagvoorzitter) en lezingen van Van Engelsdorp Gastelaars, Boerwinkel, Helmers en Boonman. De laatste drie zijn door de inleiders als wetenschappelijk artikel bewerkt en tezamen met de beide inleidingen in dit nummer opgenomen. De lezing van Van Engelsdorp Gastelaars is niet beschikbaar in artikelvorm. Een verslag ervan volgt hierna. Voorts is de verslaglegging van de discussie in dit artikel opgenomen.

Vrijtijdsbesteding in het bos, kansen en problemen
(*lezing van R. van Engelsdorp Gastelaars*).

Van Engelsdorp Gastelaars is hoogleraar bij de faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Universiteit van Amsterdam. Hij onderzoekt consumentengedrag, activiteitenpatronen van mensen in het Randstedelijk gebied, zowel wonend in de stad als er buiten (hij heeft bijvoorbeeld ook dorpen van 300 mensen onderzocht) en tijd/budget onderzoek (mensen houden een week lang een dagboek bij). Hij kent op grond van dit onderzoek de plaats die bos inneemt in het recreatie patroon van Randstadbewoners.

Van Engelsdorp Gastelaars onderscheid:

1. Nabije faciliteiten (binnen 15

minuten te belopen), deze zijn van belang voor spontaan bezochte vrijwillige activiteiten. Bosbezoek behoort overwegend tot deze activiteiten. Alleen als er bos in de buurt is scoort het bezoek hoog (bv. Gooi, Binnenduinrand). Faciliteit: "Bos-om-de-hoek" of het "Nabije bos".

2. Bereikbare faciliteiten (minder dan één uur reistijd), geplande en voorbereide vrijwillige activiteiten. Faciliteit: Dagtrip-bos (vaak met een bijbehorende attractiewaarde).

Voor de te verwachten ontwikkelingen ten aanzien van de "bos"-consumptie staan is de groeiende differentiatie in onze samenleving van belang. Enerzijds is er een differentiatie door groeiende variatie in culturele achtergrond en de daarmee gepaard gaande variatie in recreatief gedrag (het bos speelt nauwelijks een rol bij het gemiddelde gedrag van de gemedelde allochtoon), anderzijds is er een groeiende differentiatie in huishoudtype (bv. alleenstaanden, éénoudergezinnen). *lets are buiten-lands?* Het blijkt dat er groeiend aanbod (bv. winkelcentra, horeca) op maat is ten behoeve van "soortgroepen" consumenten, inclusief domeinvorming.

Op grond van ontwikkelingen in de USA ziet Van Engelsdorp Gastelaars een verschuiving van "Bos-om-de-hoek" naar "Bos aan-huis". Een ontwikkeling naar geprivatiseerde woondomeinen met gemeenschappelijk bos erin, mogelijk met domein-typische karakteristieken. Een flinke uitbreiding van suburbane leefmilieus met woonbos zal de grens tussen stad en land vervagen.

Doordat de "Landbouw" zijn kracht kwijt is zal dit proces zich versnellen. Bosbeheerders en -ontwerpers zullen samen moeten werken met stedenbouwers.

De ontwikkeling voor het "dagtrip-bos" zal steeds nog meer een echte attractie gaan betreffen met bv. folies erin. Er moet wat te beleven zijn, men moet niet te veel hoeven te lopen, of er moet geld kunnen worden uitgegeven. Denk aan bv. aan Hoge Veluwe, Oostvaardersplassen. De natte milieus zullen voor beide typen bos belangrijker worden.

Discussie

De dagvoorzitter Dietvorst stelt een aantal discussiethema's voor. Tijdens de discussie worden er nieuwe aan toegevoegd. De verslaglegging is gebaseerd op deze thema's en niet chronologisch.

1. **Rijksbeleid t.a.v. het creëren van de bos in de woonomgeving.** De discussie wordt geopend door Augustijn met de constatering dat het huidige beleid van de rijksoverheid ten aanzien van de verweving van bos en ander groen in de stedelijke omgeving haaks staat op de in de inleidingen gestelde behoefte van de recreant. Met name het bouwbeleid op Vinex lokaties wordt als voorbeeld aangedragen.

Door Boerwinkel, Dietvorst en Augustijn wordt het belang van de bosrecreatie cijfermatig onderbouwd. Met 200 miljoen vrije tijdsbezoeken (langer dan 2 uur) van de 835 miljoen geregistreerde bezoeken staat "bos en natuurterrein" op de eerste plaats (bron: CBS). Uit waarderingson-

derzoek van Heijtzte blijkt de waardering voor deze activiteit zeer hoog. In de cijfers ontbreekt grotendeels het bezoek aan "het bos om de hoek" (meestal een korter verblijf dan 2 uur). Volgens IBN-onderzoek 60 bezoeken per persoon per jaar aan omgevingsgroen en 25 aan bos.

De vraag blijft waarom de rijksoverheid deze behoefte aan bos in de woonomgeving negeert. Filius ziet mogelijk een verklaring op grond van IBN onderzoek - waaruit zou blijken dat recreanten een groot bos meer waarderen dan een klein bos - daaraan gekoppeld het kostenaspect is een voorkeur ontstaan voor de aanleg van grotere lokaties in landelijk gebied. Dietvorst ziet als centraal punt hierbij het "scheidingsdenken" tussen stad en land als uitgangspunt voor het beleid. De consequenties ten aanzien van mobiliteit (en de daarmee gepaard gaande milieuproblematiek) worden genegeerd. Een verweving van bos en natuur met de woonomgeving is wenselijk. Daarnaast wordt door menigeen de zwakke belangen behartiging van de "recreant" genoemd. Dit is geen politiek belangrijke factor. Boerwinkel ziet lichtpuntjes nu "het landschap als resource" meer en meer ontdekt wordt en harde economische motieven een rol kunnen gaan spelen.

2. De invloed van bos- en natuurontwikkeling op het cultuurlandschap.

Een door Dietvorst geuite optie dat de nieuwe natuur ook tot nieuwe gelijkvormigheid van ons cultuurlandschap zal leiden wordt door Helmer als uiterst onwaarschijnlijk afgedaan. Immers de natuurlijke gegevens zijn zeer divers daardoor zal de opgang gebrachte natuurontwikkeling tot nieuwe diverse cultuurlandschappen leiden. Dit instrumentarium zal in te-

genstelling tot het landbouwbeleid van de voorgaande decennia leiden tot de-nivellering van het landschap. Zuiderveen Borgesius memoreert de frictie tussen twee type ontwerper, de "kavelpatroonhandhaver" en de "kavelpatroonverwijderaar". Waarbij hij met name de laatste categorie vaak tegen komt in "nieuw natuur"-ontwikkelings plannen. Hiermee kan dus wel degelijk nivellering van het landschap optreden. Helmer stelt dat zijn organisatie met een historisch landschapmorfologie als basis voor een plan begint. Daarbij is iedere keer de vraag tot hoe ver gaan we terug bij de reconstructie van een landschap. In die keuze kan een bepaald kavelpatroon verdwijnen, doch dit is niet een uitgangspunt bij ontwerpen. Boerwinkel memoreert een eigen onderzoek waarbij streekbewoners kiezen voor kleinschalig gesloten landschap, omdat het er is (Winterswijk), omdat het vroeger zo was (Steenderen), of kiezen voor een grootschalig open weidelandschap omdat dat er is (Darderadeel). De belevingswaarde voor een landschap blijkt dus sterk beïnvloed te worden door het landschap waarin men opgroeit. Boerwinkel hecht daarbij aan de mening van de bewoners. Hierop aansluitend wordt door Augustijn "het groene hart" van de Randstad ter sprake gebracht. Het officiële regeringsbeleid kiest voor open houden onder ander t.b.v. weidevogels en landschapelijk schoon. Dietvorst stelt echter dat de planologische praktijk van alledag in verband met grote economische belangen "het groene hart" versnipperd en geleidelijk aan dicht laat groeien. Alleen door dit te erkennen kunnen we er nog iets moois mee. Zeer fascinerende plannen om het geheel aan te pakken werden niet opgepakt. Dus het gestructureerd creëren van een wervende leef- en werkomgeving inclusief

bos- en natuurgebieden - de parkstad - is gewenst. De meningen blijken hier echter sterk over te verschillen. Met name Boerwinkel vindt dat een beslissing voor open of dicht primair bij de bewoners (met nadruk op de originele bewoners) moet liggen. Zonneveld is sterk tegen het dicht-bestemmen van "het groene hart". Hij stelt dat dit mondiaal een vrij uniek landschap dat de laatste 500 jaar niet of nauwelijks is veranderd. Een bijzondere cultuurschat die we moeten koesteren.

Hij stelt dat we juist jonge cultuurlandschappen moeten omvormen naar bos en natuurterreinen. Dus de al eerder genoemde uiterwaarden (lezing Helmer) en de landbouw-heideontginningen van deze eeuw. Onder bos verstaat hij dan met name ook een natuurlijke bosontwikkeling. Hij stelt daarbij dat ook de "grote geldwereld" geïnteresseerd is in deze ontwikkeling. Boonman antwoordt dat het bedrijfsleven en gemeenten die dit promoten zeer geïnteresseerd zijn in een goede vestigingsomgeving niet alleen infrastructuur, maar met name ook een goede leefomgeving voor personeel met bos- en natuurterrein. Hij stelt dat deze omgeving eerst gemaakt moet worden. Daarna willen de bedrijven zich er vestigen en er ook aan mee betalen. Uiteraard liggen er dan weer juridische problemen (Boswet), doch deze zijn oplosbaar indien we dit willen. Dietvorst merkt op dat deze bedrijven dan wel de voorkeur hebben voor stedelijk gebied of de overgang tussen stedelijk en landelijk gebied en niet vanwege een fraai bos zich b.v. in Oost Groningen willen vestigen.

3. Woonbossen

Speiksma brengt het wonen in bos ter sprake. En vraagt zich af of dit te financieren valt, met na-

me het onderhoudsaspect. Boonman stelt dat wonen en bouwen in Nederland super goedkoop is en daarom mogelijk een probleem, doch hij ziet wel zeker mogelijkheden de bosaanleg te financieren uit de projectontwikkelingskosten. Heerlen is hier momenteel mee bezig. Aan gezamenlijk beheer zijn we tot nog toe nauwelijks aan toegekomen, doch ook hier verwacht hij particuliere initiatieven. De golfpark ontwikkeling in Dronten noemt hij als voorbeeld. Borgesius is bang dat we praten over de nieuwe rijken, terwijl we juist meer met nieuwe armoede te maken krijgen. Dietvorst stelt dat Van Engelsdorp Gastelaars pratend over nieuwe huishoudens het niet alleen over Yuppies had.

4. Vermarkten van diensten

Filius stelt dat vermarkten van diensten van het bos in Zuid-Limburg mogelijk was maar dat dit elders waarschijnlijk niet mogelijk is. Boonman erkent in zekere zin de unieke situatie van zijn beheersgebied (in wezen stedelijk groen en noodzakelijke afstemming op Duitsland). Niet alle activiteiten zijn kostendekkend, het doel is eerder het maatschappelijk draagvlak te vergroten, dan een dekkende exploitatie te krijgen. Overigens viel bij hem het financieel draagvlak volledig weg door het opheffen van diverse subsidieregelingen. Na een verzoeking van Van der Waard dat bosbeheer in Nederland binnenkort alleen nog mogelijk is via de Postcodeloterij, stelt Dietvorst dat het zijns inziens buiten kijf staat dat bos een publiek goed is. De vraag rijst dan weer waarom de overheid zich uit de financiering ervan meent te moeten terugtrekken. Lugtmeyer stelt dat het vermarkten via het collectieve sector blijft lopen, dat je dat daarop je krachten moet bundelen. Maar vooral

ook duidelijk moet maken dat je een goed produkt of dienst aan die collectieve sector levert. Boonman stelt dat het beroepsveld in 25 verschillende belangengroepen is verdeeld. Naar de politiek toe is dat niet al te sterk. Helmer weigert het toch te geloven dat natuur- en bosbeheer in Nederland door de overheid gefinancierd moet worden. Hij meent toch dat een goed produkt (de natuurontwikkeling) ook door bedrijfsleven gefinancierd kan worden. Er is een duidelijke kentering. Lugtmeyer ziet dit als een bevestiging van z'n stelling: een goed produkt leveren, dit promoten en de financiering komt "vanzelf". Zijns inziens heeft dit denken nog te weinig ingang gevonden bij de traditionele beherende instanties van bosterreinen op de zandgronden. Zonneveld wijst op het voorstel van De Veer (oud voorzitter LEI) om het hele subsidiestelsel in de landbouw geleidelijk op te heffen (momenteel omgerekend 3000 à 4000 subsidie per ha landbouwgrond) en te vervangen door een "groene grondgebruiksubsidie" van stel 1500 gulden per ha, ongeacht of er bieten, heide of bos op staat. Helmer is hier geen voorstander van, het hele subsidiestelsel is er op gebaseerd economisch interessante activiteiten te ontkoppelen van onrendabele activiteiten. De voorzitter pleit toch voor een soort baatbelasting, maar hoe dit te regelen valt is nog niet duidelijk. De Beaufort stelt dat bouwen op subsidieregeling onzeker blijft, we moeten als boscijner/beheerder zelf de recreatieve markt op. Het bedrijfsleven aldaar heeft hier ook voor.

5. Stereotiep produktiebos

Dietvorst (hierbij De Gelderlander citerend) verwacht dat een ander kapbeleid (b.v. overeenkomstig ideeën geïntegreerd

bosbeheer) het produktiebos aantrekkelijker maakt voor recreatie en het daarmee afhelpt van zijn stereotiep "saai en onaantrekkelijk" te zijn. Augustijn stelt mede namens Oldenkamp dat er momenteel hard gewerkt wordt aan allerlei vormen van bosbeheer waarbij houtproductie, recreatie en natuur gekoppeld worden. Grotendeels worden deze beheersvormen reeds een tiental jaren toegepast. Toch blijkt keer op keer ook weer deze dag door inleiders het houtproductie aspect gekoppeld te worden aan plaatjes van de stakenfase van eerste generatie heide-bebossing. Hij betreurt dit ten stelligste. Boerwinkel stelt dat deze beelden (stakenfase) nog steeds inherent zijn aan bosaanleg ook voor nieuwe aangelegde bossen in de randstad.

6. Afsluiting

Dietvorst sluit de dag af met een aantal eindvragen/onderwerpen voor nadere studie (tot conclusies is men nauwelijks kunnen komen):

a. De door Van Engelsdorp Gastelaars en aangedragen begrippen Vrijetijdsdomein en Woonbos vragen een nieuwe benadering van bosbeheerders. Hoe ga je daar mee om, enerzijds met een sterk dynamische ontwikkeling in consumentengedrag en anderzijds met de lange plannings horizon van de bosbouw. Hoe bereik je de verschillen de doelgroepen.

b. Het vraagstuk van het stereotiep produktiebos (als fase steeds aanwezig in aangelegd bos, ongeacht de doelstelling) en de behoefte die zeker bij 60 % van de bosbezoekers aanwezig is naar het romantische bos vol verrassing en met afwisseling in open en besloten ruimte. Als je aan vermarkten denkt moet je toch bij deze doelgroep aansluiten.

c. Als je zo marktgericht als Natuurmonumenten opereert voor een grote markt terwijl de eigenlijke doelgroep van natuurvorsers zo gering is, roep je dan geen problemen op voor de toekomst? Wat de werkelijke consument ervan vindt zal toch heel anders zijn dan de veel kleinere doelgroep. De problemen zouden

hier wel eens onderschat kunnen worden.

d. Spanningsveld tussen in standhouden van cultuurlandschappen en de dwingende noodzaak tot verandering van grondgebruik.

e. Hoe laat je de omgeving waarin een produkt gefabriceerd wordt meewegen in de kosten

van dat produkt en hoe laat de verzorger van die omgeving profiteren van de opbrengst van dat produkt?

f. Wat is nu typisch Nederland? Is "Nat-Nederland" nu Nederland of is "Zand-Nederland" Nederland? Door goed te promoten is mogelijk ook van "Zand-Nederland" Nederland te maken.